

Çevresel Kaygı ve Demografik Özellikler Çevre Yanlısı Davranışı Açıklayabilir mi? Türkiye Genel Sosyal Saha Araştırması (TGSS) Bulguları

(Can Environmental Concerns and Demographic Characteristics Explain Pro-Environmental Behavior? Findings from the Turkish General Social Survey (TGSS))

Vural DENİZ ^a

^a Öğr. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, Hadim Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, vd Deniz@selcuk.edu.tr

Anahtar Kelimeler:

Çevresel Kaygı,
Çevre Yanlısı
Davranış,
Demografik
Değişkenler

Makale türü:
Araştırma

Keywords:

Environmental
Concern, Pro-
Environmental
Behavior,
Demographic
Variables

Paper type:
Research

Öz

Bu çalışma, demografik özelliklerin çevresel kaygı ve çevre yanlısı davranış üzerindeki etkisini incelemeyi, demografik değişkenlerin çevre yanlısı davranış açıklama gücünü değerlendirmeyi ve çevresel kaygının çevre yanlısı davranış üzerindeki etkisini Türkiye örnekleminde test etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada ikincil veri kullanılmış ve Türkiye Genel Sosyal Saha Araştırması (TGSS) 2024 veri setinden yararlanılmıştır. Analiz sürecinde, demografik gruplar arasındaki farklılıklar tek yönlü varyans analizi (ANOVA), çevre yanlısı davranışın yordayıcıları ise doğrusal regresyon analizi ile incelenmiştir. Bulgular, çevresel kaygının ve çevre yanlısı davranışın demografik değişkenlere göre farklılaştığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte demografik değişkenlerin çevre yanlısı davranış açıklama gücü oldukça düşük olduğu ve çevresel kaygının ise davranış üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olmasına rağmen açıklayıcı gücünün sınırlı olduğu belirlenmiştir. Bu yönüyle çalışma, Türkiye'de ulusal düzeyde temsil gücüne sahip bir örnekleme çevre psikolojisi alanındaki önemli sorulara ampirik kanıt sunmaktadır.

Abstract

This study aims to examine the effect of demographic characteristics on environmental concern and pro-environmental behavior, to evaluate the explanatory power of demographic variables on pro-environmental behavior, and to test the effect of environmental concern on pro-environmental behavior in a Turkish sample. Secondary data were used in the research, utilizing the Turkish General Social Survey (TGSS) 2024 dataset. In the analysis process, differences between demographic groups were examined using one-way analysis of variance (ANOVA), and predictors of pro-environmental behavior were examined using linear regression analysis. The findings revealed that environmental anxiety and pro-environmental behavior differed according to demographic variables. However, it was determined that the explanatory power of demographic variables on pro-environmental behavior was quite low, and although environmental concern had a positive and significant effect on behavior, its explanatory power was limited. In this respect, the study provides empirical evidence to important questions in the field of environmental psychology in a nationally representative sample in Türkiye.

Başvuru/Received: 30.07.2026 | Kabul/Accepted: 22.09.2026 , iThenticate benzerlik oranı/similarity report: %3

Atıf/Citation: Deniz, V. (2026). Çevresel Kaygı ve Demografik Özellikler Çevre Yanlısı Davranışı Açıklayabilir mi? Türkiye Genel Sosyal Saha Araştırması (TGSS) Bulguları, *İşletme*, 7(2), 151-175. <https://doi.org/10.57116/isletme.2007254>

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

Giriş

Son yıllarda giderek artan çevresel sorunlar ve bu sorunların günlük yaşam üzerindeki olumsuz etkilerinin belirginleşmesi, çevresel sürdürülebilirliği hem kamuoyunun hem de politika yapıcıların öncelikli gündem maddelerinden biri haline getirmiştir (Pinho & Gomes, 2024). Çevresel sorunların ortaya çıkması ve azaltılmasında insan eylemleri önemli bir rol oynadığından çevresel sürdürülebilirliğin başarısı da insanların çevreye yönelik davranışlarına bağlıdır (Juma-Michilena vd., 2024). Bu nedenle insanların çevre yanlısı davranışlarının altında yatan belirleyici faktörleri anlama konusu, akademisyenler arasında giderek artan bir ilgi görmektedir (Cantillo, Astorino, & Tsana, 2025). Bu konudaki bazı araştırmacılar, doğrudan davranışlara odaklanırken bazı araştırmacılar ise çevresel tutumların çevresel davranışı belirlediğini varsaymakta ve tutum, niyet ve kaygı gibi psikolojik faktörlere odaklanmaktadır (örn. Pinho & Gomes, 2024; Rodríguez-Barreiro vd., 2013). Özellikle son yıllarda çevresel tehditlere verilen duygusal tepkileri açıklamak amacıyla geliştirilen çevresel kaygı kavramı, çevre araştırmalarının hızla gelişen çalışma alanlarından biri haline gelmiştir.

Çevresel kaygı, bireyin iklim değişikliği ve çevresel bozulmanın mevcut ve gelecekteki etkilerine yönelik hissettiği sürekli endişe, belirsizlik ve huzursuzluk durumu olarak tanımlanmaktadır (Kim & Choi, 2005). Bu duygu, klinik anlamda bir rahatsızlığı ifade etmekten ziyade, çevresel sorunlara karşı hissedilen doğal ve anlaşılabilir bir tepki olarak değerlendirilmektedir (Pihkala, 2020). Bireyler artık çevresel sorunları iklim değişiklikleriyle ilişkili basit konular olarak görmekten ziyade bugünü ve gelecek nesilleri ilgilendiren hatta yalnızca çevresel değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve psikolojik sonuçları olan bir tehdit olarak görmektedir. Bu nedenle çevre psikolojisi araştırmacıları, bireylerin çevresel riskleri nasıl değerlendirdikleri ve bu değerlendirmelerin çevre yanlısı davranışlarına nasıl yansıdığını anlamak için yoğun şekilde çalışmaktadır.

Çevre yanlısı davranış, bireyin eylemlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmayı amaçlayan ve çevreyi korumaya yönelik davranışların bütünü olarak tanımlanmaktadır (Kollmuss & Agyeman 2002; Stern, 2000). Enerji tasarrufu yapmak, geri dönüşüme katılmak, toplu taşımayı tercih etmek, gereksiz tüketimden kaçınmak veya çevre dostu ürünleri satın almak gibi davranışlar bu kapsamda değerlendirilmektedir (Briscoe vd., 2019). Bu davranışlar bireysel ölçekte basit gibi görünseler de, toplumsal düzeyde yaygınlaşmaları çevresel sürdürülebilir politikaların başarısı açısından kritik öneme sahiptir. Bu nedenle çevre yanlısı davranışların hangi faktörler tarafından şekillendiği uzun yıllardır farklı disiplinlerde yoğun şekilde araştırılmaktadır. Çevre yanlısı davranışların altında yatan nedenleri anlamak, bu davranışları iyileştirmeye yönelik etkili müdahalelerin geliştirilmesine katkıda bulunabilecek incelikli bir bakış açısı sunacaktır (Demirović Bajrami vd., 2025). Bu kapsamda yapılan araştırmaların önemli bir bölümü, bireylerin sosyo-demografik özelliklerinin çevreye yönelik tutum, kaygı ve davranışları üzerindeki etkisini incelemektedir (Cantillo vd., 2025; Nagy, 2025). Bunun temel nedeni, demografik değişkenlerin kolay ölçülebilir olması ve politika yapıcılar açısından hedef kitlelerin

belirlenmesinde pratik bilgiler sunmasıdır (Patel, Modi & Paul, 2017). Demografik değişkenlere özgü nüansları anlamak, çevre yönetimine daha bilinçli ve proaktif bir yaklaşım kazandırabilir. Bu kapsamda yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, gelir, medeni durum ve yerleşim yeri gibi değişkenler çevre yanlısı davranışların en sık incelenen belirleyicileri arasında yer almaktadır (Cantillo vd., 2025; Özkan, 2025). Bununla birlikte, sosyo-demografik değişkenlerle elde edilen sonuçların oldukça heterojen ve bazen de çelişkili olduğu görülmektedir (Patel vd., 2017).

Kimin daha çevreci olduğu sorusuna odaklanan sosyo-demografik akıma ait literatür genel olarak kadınların (López-Bonillavd., 2020), kent sakinlerinin (López-Mosquera vd., 2015), yaşlıların (Wang, Hao & Liu, 2021), yüksek eğitilmiş ve iyi gelir düzeylerine sahip (Aral & López-Sintas, 2023) bireylerin daha fazla çevreci olduğunu öne sürmektedir. Öte yandan bazı araştırmalar erkeklerin daha çevreci davranışlar sergilediğini (Mostafa, 2007), gençlerin çevresel kaygılarını yüksek olmasına rağmen, yaşlıların çevreci davranışlara daha fazla katıldığını (Pinho & Gomes, 2024), yaşın çevreci davranış üzerindeki etkisinin, ele alınan davranış türüne bağlı olarak farklılık gösterdiğini (Legault, Bird & Heintzelman, 2024), gelirin önemli bir belirleyici olmadığını (Kwon & Ahn 2021) öne sürmektedir. Bu heterojenlik farklı demografik gruplar arasında çevre yanlısı davranışları daha iyi anlamak ve tahmin etmek için daha fazla araştırma gerektirdiğine işaret etmektedir.

Bununla birlikte, bazı araştırmalarda sosyo-demografik değişkenlerin çevre yanlısı davranış üzerindeki etkisinin zayıf ya da istatistiksel olarak anlamsız olduğu, daha da önemlisi bu değişkenlerin çevre yanlısı davranış açıklama gücünün oldukça düşük olduğu belirtilmektedir (Patel vd., 2017; Özkan, 2025). Bu alandaki araştırmaların kapsamlı bir incelemesini yapan Diamantopoulos vd. (2003), sosyo-demografik değişkenlerin göz ardı edilemeyeceğini ancak çevreci davranışları anlamaya sınırlı katkı sundukları sonucuna varmıştır. Benzer şekilde yakın tarihli çalışmasıyla Özkan (2025) demografik özelliklerin Türkiye'deki bireylerin çevre yanlısı davranışlarının nedenini açıklamada minimal veya ihmal edilebilir bir rol oynadığını öne sürmektedir. Özetle mevcut çalışmalar, demografik değişkenlerin çevre yanlısı davranış üzerindeki etkisine ilişkin tutarsız bulgular ortaya koyarken, bu değişkenlerin çevresel kaygıyla nasıl ilişkilendiğinin ve davranış üzerindeki etkilerinin yeterince açıklanamadığını göstermektedir.

Çevre yanlısı davranış araştırmalarına yönelik artan ilgiye rağmen, sürdürülebilirlik girişimlerinin etkinliğini sınırlayan bir diğer önemli sorun, henüz açıklığa kavuşturulamamış olan kaygı-davranış boşluğudur (Fabio, Croce & Calabrese, 2025). Mevcut literatür, çevreci tutum ve kaygılar ile çevre yanlısı davranış arasındaki ilişkinin tartışmalı olduğunu ortaya koymaktadır (Prayag vd., 2025). Çünkü bireylerin çevreye yönelik kaygı ve tutumları her zaman çevre yanlısı davranışlara dönüşmemektedir (Cantillo vd., 2025; Mannoni, 2025). Çevresel kaygı bireyleri harekete geçiren önemli bir motivasyon kaynağı olarak görülmekte ve çevresel riskleri daha yoğun hisseden bireylerin çevre yanlısı davranışlara yönelme olasılıklarının artması beklenmesine rağmen literatür, hissedilen kaygının her zaman davranışa dönüşmeyebileceği ortaya koymaktadır. Dolayısıyla niyet, tutum, kaygı ve

davranış arasındaki bu kopukluk, sürdürülebilirlik araştırmalarının günümüzde üzerinde en fazla durduğu konulardan biridir. Bilim insanları bu konuyu açıklamak için ek araştırmalar yapılması çağrısında bulunmaktadır (Mehta & Chahal, 2024).

Ayrıca, çevre yanlısı davranışları anlamaya yönelik araştırmaların büyük ölçüde Batılı ve gelişmiş ülkelerde yoğunlaştığı görülmektedir (Brick vd., 2024; Pong & Tam, 2023). Türkiye bağlamında ise çevresel kaygı ile çevre yanlısı davranış arasındaki ilişkiyi ulusal düzeyde temsil gücü yüksek örneklemeler üzerinden inceleyen çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Mevcut araştırmaların önemli bir bölümü ise üniversite öğrencileri veya belirli şehirlerde yaşayan bireylerden oluşan kolayda örneklemelerle yürütülmüştür. Bu durum elde edilen bulguların genellenebilirliğini sınırlandırmaktadır. Ayrıca demografik değişkenlerin çevresel kaygı ve çevre yanlısı davranış üzerindeki etkilerinin birlikte ele alındığı ve bu değişkenlerin davranışı açıklama düzeyini değerlendiren çalışmalar da oldukça azdır. Bu eksiklik, özellikle Türkiye gibi farklı sosyoekonomik ve kültürel özelliklere sahip toplumlarda çevresel davranışların anlaşılması açısından önemli bir araştırma boşluğu oluşturmaktadır.

Bu araştırma, söz konusu boşluğu doldurmayı amaçlamakta ve mevcut literatürde öne çıkan üç temel soruya odaklanmaktadır. İlk olarak, çevresel kaygı ve çevre yanlısı davranış bireylerin demografik özelliklerine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır? İkincisi, demografik değişkenler çevre yanlısı davranışı ne ölçüde açıklayabilmektedir? Üçüncü olarak, çevresel kaygı çevre yanlısı davranış üzerinde anlamlı bir etkiye sahip midir? Bu kapsamda çalışmada Türkiye Genel Sosyal Saha Araştırması (TGSS) verileri kullanılarak cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, kentleşme durumu, çocukluğun geçirildiği yerleşim yeri, gelir düzeyi ve çocuk sayısı gibi demografik değişkenlerin hem çevresel kaygı hem de çevre yanlısı davranış üzerindeki etkileri incelenmektedir. Bunun yanında demografik değişkenlerin çevre yanlısı davranışı ne ölçüde açıkladığı değerlendirilmekte ve çevresel kaygının çevre yanlısı davranış üzerindeki etkisi test edilmektedir. Böylece çalışma, demografik gruplar arasında farklılık olup olmadığını ortaya koymakla birlikte aynı zamanda bu farklılıkların davranışı açıklamadaki gücünü ve çevresel kaygının davranışa dönüşme potansiyelini ulusal düzeyde temsil gücü yüksek bir veri seti üzerinden değerlendirmektedir. Böylece, demografik değişkenlerin davranışı açıklama gücünün sınırlı olduğuna ilişkin bulgular ile çevresel kaygının davranışa dönüşmediğini ileri süren kaygı-davranış boşluğuna ilişkin iddiaları geliştirmekte olan bir ülke bağlamında test etmektedir.

Sonuç olarak bu araştırmanın literatüre üç temel katkı sağlaması beklenmektedir. İlk olarak, demografik değişkenlerin hem çevresel kaygı hem de çevre yanlısı davranış üzerindeki etkilerini aynı model içerisinde inceleyerek mevcut literatürdeki parçalı yaklaşımı bütüncül bir çerçevede ele almaktadır. İkinci olarak, demografik değişkenlerin yalnızca istatistiksel anlamlılığını değil, çevre yanlısı davranışı açıklama güçlerini de değerlendirerek literatürde sıklıkla dile getirilen düşük açıklayıcılık iddiasını Türkiye örneğinde test etmektedir. Son olarak ise çevresel kaygının çevre yanlısı davranış üzerindeki etkisini inceleyerek çevre psikolojisi literatüründe giderek

önem kazanan kaygı-davranış boşluğuna ilişkin ampirik kanıt sunmayı hedeflemektedir.

1. Literatür Taraması

1.1. Çevre Yanlısı Davranış

Çevre yanlısı davranış, doğal çevre üzerindeki olumsuz etkileri azaltmayı ya da çevrenin korunmasına katkıda bulunmayı amaçlayan bilinçli davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Kollmuss & Agyeman, 2002; Stern, 2000). Çevre yanlısı davranış, farklı nedensel faktörlerden etkilenen farklı davranış türlerini içermektedir. Özel alandaki, enerji ve su tasarrufu, geri dönüşüm, plastikten kaçınmak, çevre dostu ürünleri tercih etmek, toplu taşıma kullanmak, kamusal alanda çevre örgütlerine üye olma, çevre amaçlı bağış yapma, çevresel eylemlere katılmak ve iş hayatında kağıtları çift yönlü kullanmak, örgütün sürdürülebilir girişimlerine destek olmak gibi farklı yönlerde çeşitli davranış kalıplarını içermektedir (Patel vd., 2017; Pinho & Gomes, 2024). Kamusal alandaki davranışlar dolaylı bir etkiye sahipken, özel alan davranışları küçük de olsa doğrudan çevresel sonuçları etkilemektedir.

Çevre yanlısı davranışlar, çevre yanlısı tutumlardan, sosyo-demografik özelliklerden, psikolojik değişkenlerden ve bireyin içinde bulunduğu bağlamdan etkilenmektedir (Kollmuss & Agyeman, 2002). Çevre yanlısı davranışların belirleyicilerini ortaya koymaya yönelik araştırmalarda çoğunlukla sosyal psikoloji temelli teorik yaklaşımlar kullanılmaktadır. Bunlar içerisinde en çok tercih edilen ise Planlanmış Davranış Teorisidir. Ajzen (1991) tarafından geliştirilen teoriye göre bireyin belirli bir davranışı gerçekleştirme eğiliminin temel belirleyicisi davranışsal niyettir. Davranışsal niyet ise davranışa yönelik tutum, öznel norm ve algılanan davranışsal kontrol tarafından şekillendirilmektedir. Bu çerçevede bireyin bir davranışı olumlu ya da olumsuz değerlendirmesi, çevresindeki önemli kişilerin söz konusu davranışı gerçekleştirmeye yönelik beklentilerini algılaması ve davranışı gerçekleştirmeye kapasitesine ilişkin algısı, davranışsal niyetin oluşumunda rol oynamaktadır (Ajzen, 1991).

Çevre yanlısı davranışlar açısından değerlendirildiğinde PDT, bireylerin çevrenin korunmasına yönelik davranışları gerçekleştirme eğilimlerinin yalnızca sahip oldukları demografik özelliklerle değil, bu davranışlara yönelik değerlendirmeleri ve davranışı gerçekleştirmeye ilişkin algılarıyla da ilişkili olabileceğini ortaya koymaktadır. Örneğin geri dönüşüm davranışı, bireyin çevreye katkı sağlayan bir davranış olarak değerlendirmesi, sosyal çevresinin bu davranışı desteklediğini algılaması ve geri dönüşüm davranışını gerçekleştirebileceğine inanması ile ilişkili olabilir. Dolayısıyla çevre yanlısı davranışın ortaya çıkmasında bireyin çevresel konulara ilişkin psikolojik değerlendirmeleri önemli bir açıklayıcı unsur olarak ele alınabilir.

Bununla birlikte mevcut araştırmada Planlanmış Davranış Teorisi'nin davranışsal niyet, tutum, öznel norm ve algılanan davranışsal kontrol gibi temel bileşenlerinin tamamı doğrudan ölçülmemektedir. Araştırmada ikincil veri setinin sunduğu

değişkenler doğrultusunda çevresel kaygı ve çevre yanlısı davranış arasındaki ilişki incelenmektedir. Bu nedenle PDT, bu araştırmada teorinin bütün bileşenlerini ampirik olarak sınayan bütüncül bir model olarak değil, çevre yanlısı davranış ile bireyin çevresel konulara ilişkin psikolojik yönelimleri arasındaki ilişkinin açıklanmasına yönelik kuramsal bir temel olarak kullanılmaktadır.

1.2. Çevresel Kaygı

Çevresel sorunların giderek daha görünür hale gelmesiyle birlikte, bu sorunların bireyler üzerindeki psikolojik etkileri sürdürülebilirlik araştırmalarında önemli bir araştırma alanı haline gelmiştir. Bu kapsamda incelenen çevresel kaygı kavramı, bireylerin iklim değişikliği ve çevresel bozulmanın mevcut ve gelecekteki etkilerine ilişkin hissettikleri sürekli endişe ve kaygıyı ifade etmektedir (Kim & Choi, 2005). Çevresel kaygı, klinik anlamda bir ruhsal bozukluktan ziyade çevresel tehditlere verilen doğal ve anlaşılabilir bir psikolojik tepki olarak değerlendirilmektedir (Pihkala, 2020).

Literatürde çevresel kaygının davranış üzerindeki etkisine ilişkin iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. İlk yaklaşım, çevresel kaygının bireyleri çevre yanlısı davranışlara yönelten güçlü bir motivasyon kaynağı olduğunu savunmaktadır. Buna göre çevresel riskleri daha yoğun algılayan bireyler, bu riskleri azaltmaya yönelik davranışlar sergileme eğilimindedir (Ágoston vd., 2024). İkinci yaklaşım ise yüksek düzeyde hissedilen kaygının bireylerde umutsuzluk, çaresizlik ve kaçınma davranışlarını artırdığını ileri sürmektedir. Bu bakış açısına göre yoğun kaygı, bireyi harekete geçirmek yerine pasifleştirebilmekte ve çevre yanlısı davranışların ortaya çıkmasını engelleyebilmektedir (Pihkala, 2020). Bu çelişkili durum, çevre yanlısı davranışların açıklanmasında karşılaşılan temel sorunlardan biridir. Çevresel kaygının her zaman somut davranışa dönüşmemesi çevre psikolojisinde kaygı-davranış boşluğu olarak tanımlanmaktadır. Güncel araştırmalar, çevresel kaygının davranış üzerindeki etkisinin doğrusal olmadığını; bireysel özellikler, sosyal çevre ve yapısal koşullar tarafından şekillendiğini göstermektedir (Fabio vd., 2025). Dolayısıyla çevresel kaygının davranış üzerindeki etkisinin farklı toplumlarda ve örneklemelerde yeniden test edilmesi önem arz etmektedir.

1.3. Demografik Özellikler, Çevresel Kaygı ve Çevre Yanlısı Davranış Arasındaki İlişkiler

Çevre yanlısı davranış literatürünün en eski araştırma alanlarından biri, bireylerin demografik özelliklerinin çevresel tutum ve davranışları üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğudur (Smith & Kingston, 2021). Özellikle cinsiyet, yaş, eğitim, gelir ve yerleşim yeri gibi değişkenler yıllardır farklı toplumlarda test edilmesine rağmen sonuçlar hala karmaşık ve tutarsızdır.

Cinsiyet ile çevre yanlısı tutum ve davranışlar arasındaki ilişkiyi incelemek için kapsamlı çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar, kadınların çevre konusunda daha fazla endişe duyduğunu ve erkeklere göre çevre yanlısı davranma olasılıklarının daha

yüksek olduğunu göstermektedir (Pinho, 2025). Bu durum genel olarak toplumsal cinsiyet sosyalleşmesi ve toplumsal cinsiyete dayalı rollere dayandırılarak açıklanmıştır ve çoğunlukla kadınların bakım odaklı toplumsal rollerine, özgeci, işbirlikçi ve yardımsever olmaya, daha yüksek risk algısına ve çevresel sorunlara yönelik daha güçlü etik duyarlılık geliştirmelerine bağlanmaktadır (Dzialo, 2017). Buna karşın bazı araştırmalarda cinsiyetin etkisinin oldukça sınırlı olduğu (Yang & Wilson, 2023) ya da belirli davranış türlerine göre değiştiği görülmektedir. Örneğin kadınlar özel alan davranışlarında daha fazla katılım göstermektedir (Patel vd., 2017). Genel olarak uluslararası düzeyde çalışmalar çevrecilikteki cinsiyet farkının oldukça güçlü olduğunu ve kadınların çevre yanlısı eylemlerde daha aktif oldukları göstermektedir (Desrochers & Zelenski, 2023). Ancak, bunun tam tersi sonuca ulaşan çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin Gana'da Amoah ve Addoah (2021), erkeklerin çevreye duyarlı uygulamalarla daha fazla ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bu durum ulusal düzeyde varyasyonlar için daha fazla ampirik kanıtlara ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Yaş, bireylerin tutum ve davranış farklılıklarının en yaygın belirleyicilerinden biri olarak kabul edilmektedir (Nichols & Holt, 2023). Bu nedenle, çevre yanlısı davranışları açıklamaya yönelik araştırmalarda önemli bir belirleyici olarak ele alınmaktadır. Ancak yaş ile çevre yanlısı davranış arasındaki ilişkiye dair bulgular, cinsiyet değişkeninde olduğu gibi tutarsızdır. Bir grup araştırma, gençlerin çevre yanlısı tutumları daha yüksek olmasına rağmen yaşlı yetişkinlere kıyasla daha düşük çevre yanlısı davranış sergilediklerini göstermektedir (Wiernik, Dilchert & Ones, 2016). Buna karşılık, bazı çalışmalar çevreye yönelik tutumların ve çevre yanlısı uygulamalara katılımın yaş ilerledikçe arttığını, orta yaş döneminde en yüksek düzeye ulaştığını ve ileri yaşlarda yeniden azaldığını göstermektedir (López-Rodríguez vd., 2025; Patel vd., 2017; Wang vd., 2021). Hatta bir diğer araştırma grubu yaşın çevre yanlısı davranışları etkilemediğini bile savunmaktadır (Gray vd., 2019). Literatürde gözlenen bu tutarsızlıkların kuşaklar arasındaki değer ve deneyim farklılıkları, eğitim düzeyi ve çevresel farkındalığın zaman içerisindeki değişimiyle ilişkili olabileceği öne sürülmektedir (Cantillo vd., 2025).

Eğitim seviyesi, diğer demografik değişkenlere kıyasla çevresel davranışla daha tutarlı bir şekilde ilişkilendirilen bir değişkendir (Patel vd., 2017). Eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte çevresel bilgi, çevresel risk algısı ve çevresel farkındalığın arttığı, bunun da çevre yanlısı davranışlara katılımı desteklediği ileri sürülmektedir (Meyer, 2015). Bununla birlikte eğitimin davranış üzerindeki etkisinin çoğu zaman dolaylı olduğu, tek başına davranış açıklamada yeterli olmadığı da belirtilmektedir (Wang vd., 2021).

Yerleşim yeri, çevre yanlısı davranışların temel belirleyicilerinden biridir. Kentlerde yaşayan bireylerin çevre konusunda daha bilinçli oldukları ve çevresel sorunlara karşı daha endişeli oldukları bildirilmektedir (Dąbrowski vd., 2022). Bunun olası bir açıklaması kentlerde yaşayan bireylerin kırsal kesim sakinlerine göre daha fazla dönüşüme uğramış ortamlarda yaşamaları ve çevresel bozulmaların zararlı etkilerine doğrudan maruz kalmalarıdır. Öte yandan, kırsal bölgede yaşayanlar bu bölgelerde

bulunan doğal kaynaklara daha bağımlı oldukları için bazen kırsal kesimde yaşayanların daha çevreci oldukları iddia edilmektedir (Yu, 2014). Çevreyle olan ilişkiyi belirleyen önemli bir faktör, doğal dünyayla temastır. Bu durum, özellikle çocukluk ve ergenlik döneminde önemlidir (Arnold vd. 2009). Araştırmalar, kırsal kesimde çocukların ve gençlerin şehirdekilerden daha fazla günlük olarak doğayla temas halinde olduğunu ve bunun sonucunda doğayla daha olumlu ilişkiler geliştiğini ortaya koymaktadır (Duron-Ramos vd., 2020).

Gelir, çevre yanlısı davranış üzerindeki etkisi literatürde en fazla tartışılan konulardan biridir. Mevcut literatür, gelir ile çevre yanlısı davranış arasındaki ilişkinin tek yönlü olmadığı iddia etmektedir. Bireylerin gelirleri, çevre yanlısı davranışların sergilenmesini kolaylaştıran önemli sosyoekonomik kaynaklardan biridir (Witek & Kuźniar, 2021). Daha yüksek gelir düzeyine sahip bireyler, elektrikli araç gibi çevre dostu ulaşım seçenekleri, enerji verimli teknolojiler, organik ürünler gibi maliyetli sürdürülebilir seçeneklere daha kolay erişebildikleri için çevre yanlısı davranışları gerçekleştirme konusunda daha avantajlıdır (Aral & López-Sintas, 2022). Öte yandan artan gelir, aynı zamanda tüketim düzeyini de yükseltebildiğinden çevreye yönelik olumsuz etkiyi de artırabilmektedir (Schulz vd., 2024). Bu nedenle gelirin çevresel davranış üzerindeki etkisi bireyin değerlerine ve içinde bulunduğu sosyoekonomik bağlama bağlı olarak değişebilmektedir (Gifford & Nilsson, 2014). Bu nedenle doğrudan bir etkiden ziyade, geliri bireyin çevresel yönelimlerini kolaylaştıran veya sınırlayan bir kaynak olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Çocuk sahibi olmanın çevresel davranış üzerindeki etkisine ilişkin çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bazı araştırmalar ebeveynlerin gelecek kuşaklara karşı duydukları sorumluluk nedeniyle çevresel konulara daha duyarlı olduklarını ileri sürerken bazı araştırmalar çocuk yetiştirmenin ekonomik ve zamansal yükünün çevreci davranışları sınırlandırabileceğini göstermektedir (Patel vd., 2017). Ebeveynlerin çocuklarının sağlığı ve güvenliği için organik ürünleri tercih etmesi ve onların gelecekleri için duydukları endişeden dolayı çevreyi korumaya yönelik davranışlara yönelmesi olasıdır (Witek & Kuźniar, 2021). Ancak çocuk sayısının çevre yanlısı davranış üzerindeki etkisine yönelik daha fazla ampirik kanıtı ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, demografik değişkenler açısından çevresel kaygı ve çevre yanlısı davranışlarda belirli farklılıklar olduğu görülmektedir. Ancak mevcut literatür, son zamanlarda demografik değişkenlerin ortaya koyduğu farklılıktan ziyade davranış açıklama gücünün oldukça sınırlı olduğunu vurgulamaktadır (Patel vd., 2017; Özkan, 2025).

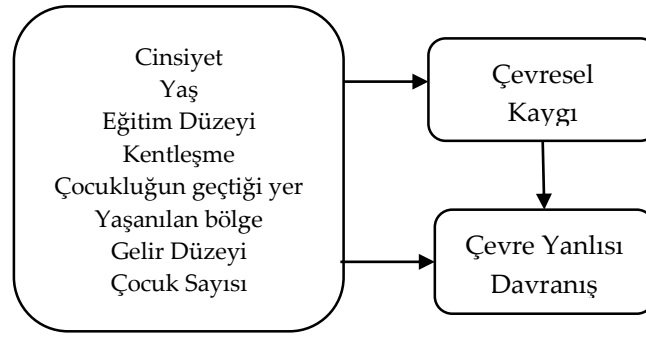
1.4. Çevresel Kaygının Çevre Yanlısı Davranışa Etkisi

Çevre psikolojisi araştırmalarında son zamanlarda en yoğun tartışılan konulardan biri de çevresel kaygı ile çevre yanlısı davranış arasındaki ilişkidir (Prayag vd., 2025). Çevresel kaygı ile çevre yanlısı davranış arasındaki ilişki literatürde giderek daha fazla incelenmekle birlikte, bu ilişkinin her durumda güçlü ve doğrudan olmadığı görülmektedir. Mevcut literatürün önemli bir bölümü davranışın ortaya çıkması için kaygının önemini ortaya koyarken, diğer bir kısmı bu ilişkinin beklenenden daha zayıf

olduğunu iddia etmektedir (Fabio vd., 2025). Birçok araştırmanın bulgusu, çevreye duyulan endişenin kilit bir unsur olmasına rağmen her zaman doğrudan çevre yanlısı davranışa dönüşmediğini göstermektedir (Juvan & Dolnicar, 2014; Prayag vd., 2025). Örneğin Gao vd. (2021), çevresel kaygının çevre yanlısı davranış niyeti üzerindeki etkisinin bağlama ve bireyin kendisiyle mevcut durum arasındaki algıladığı farklılığa göre değişebildiğini göstermiştir. Benzer biçimde, Carasso Romano vd. (2025) çevresel kaygı ile hem bireysel hem de kolektif çevre yanlısı davranış arasında pozitif ilişkiler bulmuş; ancak ilişkinin davranış türüne göre farklılaştığını ortaya koymuştur. Kişisel farklılıklar, psikolojik özellikler ve bağlamsal koşullar davranışın şekillenmesinde daha kritik bir role sahiptir (Cantillo vd., 2025).

Bu bulgular, çevresel kaygının tek başına davranışı belirleyen bir unsur olarak değerlendirilmemesi gerektiğine işaret etmektedir. Planlanmış Davranış Teorisi açısından bireyin davranışa yönelik tutumu, öznel normları ve algılanan davranışsal kontrolü davranışsal niyetin oluşumunda temel rol oynamaktadır. Çevresel kaygı, bireyin çevresel sorunlara yönelik psikolojik yönelimini yansıtan ve davranışla ilişkili olabilecek bir değişken olarak değerlendirilebilir, ancak bu ilişkinin davranışın diğer psikolojik ve bağlamsal belirleyicilerinden bağımsız olmadığı söylenebilir. Bu çerçevede mevcut araştırmada, çevresel kaygının çevre yanlısı davranışı ne ölçüde açıkladığı test edilmektedir. Böylece literatürde bildirilen pozitif ilişki beklentisi Türkiye genelini temsil eden geniş bir örneklemde değerlendirilmektedir.

Dolayısıyla mevcut araştırma çevre psikolojisi alanında tartışmalı olan bu konuları bir bütün halinde ele almakta ve aşağıda sunulan araştırma modeli çerçevesinde öne sürülen hipotezlerle bu sorulara cevap aramaktadır. Araştırma modeli, Planlanmış Davranış Teorisi'nin çevre yanlısı davranışların bireyin davranışa yönelik psikolojik değerlendirmeleriyle ilişkili olduğu yönündeki temel varsayımından hareket etmektedir. Teori çerçevesinde bireylerin davranışları, yalnızca sahip oldukları sosyo-demografik özelliklerle değil, davranışa yönelik psikolojik değerlendirmeleri ve davranışı gerçekleştirmeye ilişkin algılarıyla da ilişkilidir (Ajzen, 1991). Bu doğrultuda çevresel kaygı, bireyin çevresel sorunlara ilişkin psikolojik yönelimini temsil eden bir değişken olarak ele alınırken, çevre yanlısı davranış araştırmanın temel davranışsal çıktısını oluşturmaktadır. Bu nedenle çevresel kaygının artmasının çevre yanlısı davranışla pozitif yönde ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte çevre yanlısı davranışın yalnızca çevresel kaygı üzerinden açıklanamayacağı ve bireylerin sosyo-demografik özelliklerine göre de farklılaşabileceği göz önünde bulundurulmaktadır. Bu kuramsal çerçeve doğrultusunda araştırmada çevresel kaygı ve demografik özelliklerin çevre yanlısı davranışla ilişkisi incelenmektedir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

H₁: Çevresel kaygı demografik değişkenlere göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H₂: Çevre yanlısı davranış demografik değişkenlere göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H₃: Demografik değişkenler çevre yanlısı davranışı anlamlı düzeyde yordamaktadır.

H₄: Çevresel kaygı çevre yanlısı davranışı anlamlı düzeyde yordamaktadır.

2. Yöntem

Nicel araştırma yöntemi çerçevesinde, tarama modeline dayanarak yürütülen bu çalışma demografik özellikler, çevresel kaygı ve çevre yanlısı davranış arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla tasarlanmıştır. Bu kapsamda öncelikle bireylerin çevresel kaygı ve çevreye yönelik davranışlarının cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, kentleşme durumu, çocukluğun geçtiği yer, yaşanılan bölge, gelir düzeyi ve çocuk sayısı bakımından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Sonrasında demografik değişkenlerin ve çevresel kaygının çevre yanlısı davranışı ne düzeyde öngördüğü test edilmiştir.

Çalışmada ikincil verilerden yararlanılmış ve Türkiye Genel Sosyal Saha Araştırması (Turkish General Social Survey - TGSS) 2024 veri seti kullanılmıştır (Nişancı vd., 2025). TGSS, Türkiye'nin sosyal, ekonomik, kültürel ve politik yapısını anlamaya yönelik yürütülen bir çalışma kapsamında elde edilen ve Türkiye genelini temsil eden geniş çaplı bir örneklem yapısına sahiptir. Örneklem tabakalı küme örnekleme yöntemiyle belirlenmiş ve Türkiye genelinden toplam 2615 katılımcıdan oluşmaktadır. TGSS anketi, 589 sorudan oluşan kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Anket uygulama sürecinde katılımcıların anket yükünü azaltarak veri kalitesini artırmak amacıyla rotasyon sistemi kullanılmıştır. Farklı üç rotasyonun bulunduğu kombinasyonlarda her katılımcıya en fazla 475 soru yöneltilmiştir (Nişancı, Kılavuz & Yüce, 2025). Uygulanan bu rotasyon sistemi, analiz edilen örneklem gruplarının sayılarının farklılaşmasına neden olmaktadır. TGSS, farklı sosyo-demografik grupları temsil edecek biçimde oluşturulan geniş kapsamlı örneklem yapısı sayesinde ulusal düzeyde genellenebilir sonuçlar ortaya koyma imkanı sunmaktadır.

Araştırmanın bağımlı değişkeni çevre yanlısı davranış, bağımsız değişkenini ise çevresel kaygıdır. Bunun yanında cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, kentleşme durumu, çocukluğun geçtiği yer, yaşanılan bölge, gelir düzeyi ve çocuk sayısı araştırmanın

demografik değişkenleri olarak ele alınmıştır. Çevre yanlısı davranış kavramı çerçeve bir kavramdır ve farklı davranış kalıplarını içerir. Bu çalışmada çevre yanlısı davranış geri dönüşüm davranışı ile ölçülmüş ve “recycle” ile kodlanmış “Cam, metal, plastik, kağıt gibi maddeleri geri dönüşüm için özel olarak ayırma konusunda ne sıklıkla özel bir çaba gösterirsiniz?” sorusu kullanılmıştır. Benzer şekilde çevresel kaygı “worryclim” kodlu “İklim değişikliği konusunda ne kadar endişelisiniz?” sorusu ile ölçülmektedir. Sorular 5’li Likert yapıya sahiptir.

Araştırma sürecinde katılımcı gizliliği ve veri güvenliği ilkelerine uygun hareket edilmiştir. Bu çalışmada, kamuya açık olarak erişilebilen ve kimlik bilgileri anonimleştirilmiş ikincil veri seti kullanılmış ve tüm analizler bu anonim veriler üzerinden yürütülmüştür.

Araştırmada öncelikle veri setinin analizlere uygunluğu değerlendirilmiştir. Toplanan verilerin işlenmesi ve temizlenme süreçleri verileri sağlayan İstanbul Eğitim ve Araştırma Merkezi (İSAR) tarafından yürütülmüştür. Verilerin analizi için IBM SPSS 27.0 programı kullanılmıştır. Normalliğin test edilmesi için çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiş ve araştırmada kullanılan değişkenler için bu değerlerin ± 1 aralığında olduğu ve normallik varsayımını karşıladığı görülmüştür (Hair vd., 2010). İlk olarak çevresel kaygı ve çevre yanlısı davranış puanlarının demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Gruplar arasındaki farklılıkların belirlenmesinde, iki kategoriden oluşan cinsiyet değişkeni için bağımsız örneklem t testi, diğer demografik değişkenler için ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. ANOVA sonucunda istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların tespit edilmesi durumunda, farklılığın hangi gruplar arasında ortaya çıktığını belirlemek amacıyla Tukey testi kullanılmıştır.

Demografik değişkenlerin çevre yanlısı davranışı ne düzeyde açıkladığını tespit etmek için çoklu doğrusal regresyon analizi gerçekleştirilmiş ve modelin açıklayıcılığı R^2 değeri üzerinden yorumlanmıştır. Araştırmanın son aşamasında ise çevresel kaygının çevre yanlısı davranış üzerindeki etkisi regresyon analizi kullanılarak test edilmiştir. Böylece çevresel kaygının çevre yanlısı davranışın anlamlı bir yordayıcısı olup olmadığı ve davranışın açıklanmasına ne ölçüde katkı sağladığı değerlendirilmiştir. Analizlerde anlamlılık düzeyi 0,05 olarak kabul edilmiştir.

3. Bulgular

3.1. Demografik Değişkenlere Göre Çevresel Kaygı ve Çevre Yanlısı Davranışın Karşılaştırılması

Araştırmanın ilk amacı doğrultusunda çevresel kaygı ve çevre yanlısı davranış düzeylerinin demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu kapsamda cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, kentleşme durumu, çocukluğun geçtiği yer, yaşanılan bölge, gelir ve çocuk sayısı değişkenleri açısından yapılan karşılaştırmalara ilişkin sonuçlar Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Tek Yönlü Varyans (ANOVA) Bulguları

Değişkenler	Kategoriler	Çevresel Kaygı				Çevresel Davranış			
		N	M±SD	F/t (p)	Fark	N	M±SD	F/t (p)	Fark
Cinsiyet	1. Erkek	462	3,77±1,17	-2,585 (0,01)	1<2	869	3,19±1,39	0,638 (0,524)	-
	2. Kadın	462	3,96±1,01			836	3,15±1,37		
	Toplam	924	3,86±1,10			1705	3,17±1,38		
Yaş	1. 18-24	165	3,70±1,07	1,561 (0,169)	-	304	3,07±1,26	4,586 (,001)	6<3,4
	2. 25-34	217	3,83±1,08			366	3,15±1,32		
	3. 35-44	203	3,87±1,15			378	3,32±1,38		
	4. 45-54	169	3,99±1,07			313	3,36±1,38		
	5. 55-64	112	4,00±1,11			215	3,03±1,47		
	6. 65 +	58	3,81±1,10			129	2,82±1,56		
	Toplam	924	3,86±1,10			1705	3,17±1,38		
Eğitim Düzeyi	1. Bir okul bitirmede	27	3,78±1,01	2,929 (0,012)	3<5	75	2,63±1,52	11,006 (,001)	1<4,5,6 1,2,3,4<5
	2. İlkokul	159	3,83±1,10			325	2,91±1,52		
	3. Ortaokul /İlköğretim	122	3,57±1,29			251	3,03±1,43		
	4. Lise	296	3,86±1,12			544	3,17±1,33		
	5. Üniversite	289	4,00±1,00			464	3,49±1,20		
	6. Lisansüstü	31	4,03±0,87			46	3,46±1,31		
	Toplam	924	3,86±1,10			1705	3,17±1,38		
Kentleşme Durumu	1. Kırsal	135	3,86±1,09	0,008 (0,992)	-	274	2,82±1,46	12,222 (,001)	1<2,3
	2. Ort Yoğ. Kent	152	3,86±1,03			292	3,13±1,46		
	3. Yoğun Kent	637	3,87±1,12			1139	3,27±1,46		
	Toplam	924	3,87±1,10			1705	3,17±1,46		
Çocukluğun geçtiği yer	1. Büyük bir şehir	394	3,96±1,10	4,039 (0,007)	2<1,3	674	3,34±1,34	8,539 (,001)	3,4<1 4<2
	2. Küçük bir şehir	199	3,70±1,11			399	3,22±1,32		
	3. Bir kasaba	100	4,06±0,79			192	3,04±1,35		
	4. Bir köy	229	3,77±1,17			437	2,93±1,47		
	Total	922	3,87±1,10			1702	3,17±1,38		
Yaşanılan Bölge	1. İstanbul Bölgesi	151	3,96±1,10	3,364 (,001)	10<1,2,3,6,8 4<8	261	3,49±1,27	6,120 (,001)	11<1,3,4,5,6 12<1,3,4,5,6
	2. Batı Mar. Bölgesi	55	3,96±1,15			77	3,27±1,37		
	3. Ege Bölgesi	125	4,01±0,10			221	3,25±1,41		
	4. Doğu Mar. Bölgesi	79	3,66±1,23			159	3,39±1,43		
	5. Batı Anad. Bölğ.	102	3,83±1,14			173	3,41±1,28		
	6. Akdeniz Bölgesi	104	3,93±1,07			210	3,20±1,37		
	7.Orta Anad. Bölgesi	43	3,74±1,03			99	3,01±1,30		
	8. Batı K. Bölgesi	54	4,37±0,81			105	3,02±1,41		
	9. Doğu K. Bölgesi	39	3,72±0,97			65	3,06±1,47		
	10. K.doğu Anad. Bölğ.	23	3,04±1,30			43	2,88±1,56		
	11. Ortadoğu Anad. Bölğ.	49	3,78±1,09			90	2,60±1,23		
	12. G.doğu Anad. Bölğ.	100	3,67±1,09			202	2,74±1,36		
	Toplam	924	3,86±1,10			1705	3,17±1,38		
Gelir Düzeyi	1. Hiç gelirim yok	199	3,85±1,08	1,717 (0,128)	-	381	2,93±1,40	8,771 (,001)	1<3,4,5 2<3,4,5
	2. 16 999 TL altı	282	3,81±1,09			529	3,01±1,39		
	3. 17.000 TL - 34.499 TL	243	3,85±1,13			486	3,40±1,33		
	4. 35 000 TL - 49.999 TL	108	4,00±0,99			162	3,36±1,33		
	5. 50.000 TL - 89.999 TL	49	4,24±0,92			85	3,56±1,31		
	6. 90 000 TL üstü	17	3,76±1,20			24	3,08±1,47		
	Toplam	898	3,88±1,08			1667	3,17±1,38		
Çocuk Sayısı	1. 0	60	3,87±1,11	1,615 (0,154)	-	104	3,57±1,34	8,703 (,001)	5<0,1,2,3,4 5<0
	2. 1	126	4,02±1,11			209	3,30±1,33		
	3. 2	240	3,90±1,14			437	3,31±1,41		
	4. 3	138	3,87±1,08			247	3,10±1,38		

5. 4	57	3,96±1,10			128	3,17±1,40		
6. 5 ve üzeri	35	3,43±1,17			107	2,45±1,47		
Toplam	656	3,89±1,12			1232	3,20±1,41		

Tablo 1 incelendiğinde, cinsiyete göre yapılan karşılaştırmada çevresel kaygı düzeylerinin anlamlı biçimde farklılaştığı görülmüştür ($F=6,68$, $p=0,010$). Kadınların çevresel kaygı ortalaması ($M=3,96$), erkeklerin ortalamasından ($M=3,77$) daha yüksektir. Ancak çevre yanlısı davranış açısından kadınlar ($M=3,15$) ile erkekler ($M=3,19$) arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılaşma tespit edilememiştir ($F=0,407$, $p=0,524$).

Yaş grupları açısından çevresel kaygı düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmazken ($F=1,561$, $p=0,169$), çevre yanlısı davranış ortalamaları yaşa göre anlamlı biçimde farklılaşmaktadır ($F=4,586$, $p<0,001$). En yüksek çevre yanlısı davranış ortalaması 45–54 yaş grubunda ($M=3,36$), en düşük ortalama ise 65 yaş ve üzerindeki bireylerde ($M=2,82$) gözlenmiştir. Farklılıkları tespit etmeye yönelik yapılan Tukey testi sonuçları, 65 yaş ve üzerindeki bireylerin çevre yanlısı davranış puanlarının 35-44 yaş ($MD= -0,496$, $p=0,005$) ve 45-54 yaş grubundaki ($MD= -0,543$ $p=0,002$) bireylerden anlamlı düzeyde düşük olduğunu göstermektedir. Bulgular, çevre yanlısı davranışların erken yaşlarda düşük olduğunu, yaş ilerledikçe arttığını, orta yaşlarda en yüksek düzeye ulaştığını ve ileri yaş döneminde tekrar azaldığını göstermektedir.

Eğitim düzeyine göre yapılan analizlerde hem çevresel kaygı ($F=2,929$; $p=0,012$) hem de çevre yanlısı davranış ($F=11,006$; $p<0,001$) açısından anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Post-hoc analizleri, çevresel kaygı bakımından üniversite mezunlarının ilköğretim mezunlarına göre daha yüksek kaygı düzeyine sahip olduklarını göstermektedir ($MD=0,434$, $p=0,003$). Diğer eğitim grupları arasındaki ikili karşılaştırmalar istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$). Çevre yanlısı davranış açısından ise özellikle eğitim düzeyi yükseldikçe davranış puanlarının genel itibarıyla arttığı görülmektedir. Okul bitirmemiş bireylerin ortalaması, lise ($MD=-0,546$, $p=0,014$), üniversite ($MD=-0,867$, $p<0,001$) ve lisansüstü ($MD=-0,830$, $p=0,014$) eğitime sahip bireylerden daha düşük olduğu bulunmuştur. Ayrıca üniversite mezunlarının çevre yanlısı davranış ortalaması ilköğretim (MD=0,586; $p<0,001$), ortaokul/ilköğretim (MD=0,462, $p<0,001$) ve lise mezunlarından (MD=0,321, $p<0,003$) anlamlı düzeyde yüksektir.

Kentleşme durumuna göre çevresel kaygı puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmazken ($F=0,008$, $p=0,992$) çevre yanlısı davranış puanları kentleşme düzeyine göre anlamlı biçimde farklılaşmaktadır ($F=12,222$, $p<0,001$). Tukey testi sonuçlarına göre kırsal bölgelerde yaşayan bireylerin çevre yanlısı davranış ortalamaları, orta yoğunlukta kentlerde yaşayan bireylerden ($MD=-0,309$, $p=0,020$) ve yoğun kentlerde yaşayan bireylerden daha düşük olduğu belirlenmiştir ($MD=-0,452$, $p<0,001$). Bu bulgu, kentleşme düzeyi arttıkça özellikle kırsal bölgeler ile kentleşmiş bölgeler arasında çevre yanlısı davranış açısından farklılık oluşabileceğine işaret etmektedir.

Katılımcıların 14 yaşına kadar yaşamlarının büyük bölümünü geçirdikleri yerleşim yerine göre çevresel kaygı ve çevre yanlısı davranış düzeylerini karşılaştırmaya yönelik analiz bulguları çocukluğun geçirildiği yerleşim yerinin hem çevresel kaygı ($F= 4,039$, $p=0,007$) hem de çevre yanlısı davranış ($F(8,539)=8,539$, $p<0,001$) üzerinde

anlamli bir farklılık oluşturduğunu göstermektedir. Tukey testi sonuçları, çevresel kaygı açısından büyükşehirde büyüyen bireylerin ($M=3,96$) küçük şehirde büyüyen bireylere ($M=3,70$) göre daha yüksek kaygı düzeyine sahip olduğunu göstermektedir ($MD=0,253$, $p=0,039$). Ayrıca küçük şehirde büyüyen bireylerin çevresel kaygı ortalamaları ($M=3,70$), kasabada büyüyen bireylerin ortalamalarından ($M=4,06$) anlamli düzeyde daha düşüktür ($MD=-0,356$, $p=0,039$). Çevre yanlısı davranışa yönelik Tukey testi sonuçlarına göre büyükşehirde büyüyen bireylerin çevre yanlısı davranış ortalamaları, kasabada büyüyen bireylerden ($MD=0,297$, $p=0,041$) ve köyde büyüyen bireylerden ($MD=0,407$, $p<0,001$) daha yüksektir. Ayrıca küçük şehirde büyüyen bireylerin çevre yanlısı davranış ortalamaları köyde büyüyen bireylerden daha yüksektir ($MD=0,289$, $p=0,013$).

Şekil 2. Analiz Kapsamında Kullanılan Bölgesel Sınırlar

Yaşanılan bölgelere göre yapılan analizlerde hem çevresel kaygı ($F=3,364$, $p<0,001$) hem de çevre yanlısı davranış ($F=6,120$, $p<0,001$) açısından anlamli farklılıklar tespit edilmiştir. Post-hoc analizi bulguları, çevresel kaygının Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde ($M=3,04$), en düşük seviyede olduğunu ve İstanbul ($MD=0,917$, $p<0,001$), Batı Marmara ($MD=0,920$, $p<0,001$), Ege ($MD=0,965$, $p<0,001$), Akdeniz ($MD=0,889$, $p=0,002$) ve Batı Karadeniz ($MD=1,326$, $p=0,006$) bölgelerinden anlamli biçimde farklılaştığını göstermektedir. Çevre yanlısı davranış açısından ise Ortadoğu Anadolu ($M=2,60$) bölgesinde yaşayan bireylerin davranış ortalamalarının İstanbul ($MD=0,894$, $p<0,001$), Ege ($MD=0,653$, $p=0,005$), Doğu Marmara ($MD=0,789$, $p<0,001$), Batı Anadolu ($MD=0,810$, $p<0,001$) ve Akdeniz ($MD=0,600$, $p=0,017$) bölgelerinde yaşayan bireylerden anlamli düzeyde daha düşük olduğu belirlenmiştir. Güneydoğu Anadolu ($M=2,74$) bölgesi de Ortadoğu Anadolu bölgesine benzer şekilde farklılaşma göstermektedir. Bölgesel farklılıklar, çevresel kaygı ve çevre yanlısı davranışların yaşanılan coğrafya ve sosyoekonomik koşullarla ilişkili olabileceğini göstermektedir.

Gelir düzeyleri açısından ise çevresel kaygı bakımından anlamli bir farklılık bulunmazken ($F=1,717$, $p=0,128$) çevre yanlısı davranış ortalamaları gelir düzeyine göre anlamli biçimde farklılaşmaktadır ($F=8,771$, $p<0,001$). En yüksek çevre yanlısı davranış ortalaması aylık 50.000–89.999 TL gelir grubuna ($M=3,56$), en düşük ortalama ise geliri olmayan bireylere ($M=2,93$) aittir. Tukey testi sonuçları hiç geliri olmayan

bireylerin, 17 000-34 999 TL arası (MD=-0,474, $p<0,001$), 35 000-49 999 TL arası (MD=-0,429, $p=0,011$), 50 000-89 999 TL arası (MD=-0,636, $p=0,002$) gelir grubundaki bireylerden anlamlı düzeyde farklılaştığını göstermektedir. 17 000 TL altında gelire sahip bireylere ait bulgular da hiç geliri olmayan gruba benzer şekilde diğer gruplardan farklılaşmaktadır. Bulgular ayrıca, çevre yanlısı davranışların belirli bir düzeye kadar gelir artışıyla birlikte yükseldiğini, ancak sonrasında tekrar azaldığını göstermektedir.

Son olarak çocuk sayısına göre çevresel kaygı bakımından anlamlı bir farklılık bulunmazken ($F=1,615$, $p=0,154$) çevre yanlısı davranış ortalamalarının anlamlı biçimde farklılaştığı belirlenmiştir ($F(5, 1226)=8,703$, $p<0,001$). Ortalama puanlar incelendiğinde çevre yanlısı davranış düzeyleri ile çocuk sayısı arasında doğrusal bir ilişki olmamasına rağmen en yüksek ortalama çocuk sahibi olmayan bireylerde ($M=3,57$) en düşük ortalama ise beş ve daha fazla çocuğa sahip bireylerde gözlenmektedir ($M=2,45$). Beş ve üzeri çocuğa sahip bireylerin ortalamaları hiç çocuğu olmayanlar (MD=-1,395, $p=0,001$) ile bir çocuğu olan (MD=-1,125, $p<0,001$), iki çocuğu olan (MD=-1,134, $p<0,001$), üç çocuğu olan (MD=-0,925, $p<0,001$) ve dört çocuğu olan (MD=-1,000, $p<0,001$) bireylerden anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Ayrıca hiç çocuğu olmayan bireylerle dört çocuğu olan bireyler arasında da anlamlı fark tespit edilmiştir (MD=0,738, $p=0,041$). Çocuk sayısı ile çevre yanlısı davranışlar arasında doğrusal bir ilişki olmasa da özellikle çok çocuklu ailelerde çevre yanlısı davranış düzeyinin belirgin biçimde azaldığı görülmektedir.

Tablo 2. Fark analizlerine ilişkin özet sonuçlar

Değişken	Çevresel Kaygı	Çevre Yanlısı Davranış
Cinsiyet	✓	×
Yaş	×	✓
Eğitim düzeyi	✓	✓
Kentleşme durumu	×	✓
Çocukluğun geçtiği yer	✓	✓
Yaşanılan bölge	✓	✓
Gelir düzeyi	×	✓
Çocuk sayısı	×	✓

Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, çevresel kaygı demografik değişkenlerden yalnızca cinsiyet, eğitim düzeyi, çocukluğun geçtiği yer ve yaşanılan bölgeye göre anlamlı farklılık göstermiştir. Yaş, kentleşme, gelir durumu ve çocuk sayısı açısından ise farklılık tespit edilememiştir. Buna karşılık çevre yanlısı davranışlarda, cinsiyet hariç diğer sosyo-demografik değişkenlerin tamamında farklılaşmaların olduğu görülmektedir. Yapılan analizler, çevresel kaygı ve çevre yanlısı davranışlarda sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşmaları tespit ederek H_1 ve H_2 hipotezlerinin desteklendiğini göstermektedir. Elde edilen bulgular, çevresel kaygının demografik özelliklerden nispeten daha bağımsız bir yapı sergilediğini, çevre yanlısı davranışların ise sosyo-demografik değişkenlerden daha fazla etkilendiğine işaret etmektedir. Ancak bu durum tek başına söz konusu

değişkenlerin davranış üzerinde güçlü bir belirleyici olduğu anlamına gelmemektedir. Bu nedenle demografik farklılıkların çevre yanlısı davranışı ne ölçüde açıkladığının regresyon analizi ile değerlendirilmesi faydalı olacaktır.

3.2. Demografik Değişkenlerin Çevre Yanlısı Davranışı Açıklama Gücü

Araştırmanın ikinci amacı doğrultusunda demografik değişkenlerin çevre yanlısı davranışı ne düzeyde açıkladığını tespit etmek için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Analize çevre yanlısı davranış ve tüm demografik değişkenler birlikte dâhil edilmiştir.

Tablo 3. Çoklu doğrusal regresyon sonuçları

Değişkenler	B	S.D.	β	t	p
Sabit	3,428	,352		9,736	,000
Cinsiyet	-,040	,095	-,014	-,422	,673
Yaş	-,043	,034	-,039	-1,258	,209
Eğitim Düzeyi	,060	,030	,068	1,985	,047
Kentleşme Durumu	,091	,056	,050	1,623	,105
Çocukluğun Geçtiği Yer	-,080	,035	-,070	-2,278	,023
Yaşanılan Bölge	-,054	,012	-,133	-4,439	,000
Gelir Düzeyi	,024	,011	,079	2,221	,027
Çocuk Sayısı	-,058	,034	-,055	-1,717	,086
R=0,280 R ² = 0,078 F= 12,673 p<0,001					

Analiz sonucunda regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür (F=12,673, p<0,001). Bununla birlikte modelin açıklama düzeyi oldukça düşüktür. Model özetine ait tablo incelendiğinde demografik değişkenlerin birlikte çevre yanlısı davranıştaki toplam varyansın yalnızca %7,8'ini açıkladığı görülmektedir (R²=0,078). Bu sonuç, demografik özelliklerin çevre yanlısı davranış üzerinde belirli bir etkiye sahip olmasına rağmen davranışın sadece sınırlı bir bölümünü açıklayabildiğini göstermektedir. Bu bulgu H₃ hipotezinin desteklendiğini göstermektedir.

Regresyon katsayıları incelendiğinde eğitim düzeyi ($\beta=0,068$, p=0,047), çocukluğun geçirildiği yerleşim yeri ($\beta=-0,070$, p=0,023), yaşanılan bölge ($\beta=-0,133$, p<0,001) ve gelir düzeyinin ($\beta=0,079$, p=0,027) çevre yanlısı davranışı anlamlı biçimde yordadıkları görülmektedir. Ancak cinsiyet (p=0,673), yaş (p=0,209), kentleşme durumu (p=0,105) ve çocuk sayısı (p=0,086) davranış üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir.

3.3. Çevresel Kaygının Çevre Yanlısı Davranışa Etkisi

Çevresel kaygının çevre yanlısı davranış üzerindeki etkisini test etmeye yönelik yapılan regresyon analizi bulgularına göre, çevresel kaygının çevre yanlısı davranış üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ancak oldukça zayıf bir etkinin olduğu görülmektedir. Katılımcıların çevresel kaygı düzeylerinin görece yüksek (Ort.=3,87±1,10) olmasına karşın, çevre yanlısı davranış ortalamaları daha düşük seviyededir (Ort.=3,25±1,35). Korelasyon analizi, değişkenler arasında pozitif ancak

çok düşük düzeyde bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur ($r=0,083$, $p=0,006$). Benzer şekilde regresyon analizi bulguları da çevresel kaygının çevre yanlısı davranışını pozitif yönde ve anlamlı olarak yordadığını göstermektedir ($\beta=0,083$, $F= 6,228$, $p=0,013$). Ancak modelin açıklayıcı gücü oldukça düşüktür ($R^2=0,007$). Başka bir ifadeyle çevresel kaygı çevre yanlısı davranıştaki varyansın sadece %0,7'lik kısmını açıklayabilmiştir. Bu bulgular, uluslararası literatürde sıklıkla vurgulanan çevresel kaygı-davranış boşluğu iddiasının Türkiye bağlamında da geçerli olduğunu göstermektedir. Bulgular genel olarak, bireylerin çevresel sorunlar konusunda kaygı duymalarının, tek başına somut çevresel davranışlara dönüşmediğini göstererek H₄ hipotezini desteklemektedir.

4. Sonuç

Bu araştırmanın amacı, demografik özelliklerin çevresel kaygı ve çevre yanlısı davranış üzerindeki rolünü ortaya koymak ve çevresel kaygının çevre yanlısı davranış üzerindeki etkisini inceleyerek literatürde sıklıkla tartışılan kaygı-davranış boşluğu iddialarına Türkiye bağlamında kanıt sunmaktır. Bu kapsamda Türkiye Genel Sosyal Saha Araştırması (TGSS) verileri kullanılarak literatür kapsamında geliştirilen dört hipotez test edilmiştir.

Araştırmanın ilk önemli bulgusu, çevresel kaygının demografik değişkenlere göre farklılaşması, ancak farklılığın sınırlı düzeyde kalmasıdır. Analizler yalnızca cinsiyet, eğitim düzeyi, yaşanan bölge ve çocukluğun geçirildiği yerleşim yeri açısından anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koyarken; yaş, gelir, kentleşme durumu ve çocuk sayısı açısından çevresel kaygıda anlamlı farklılıkların bulunmadığını göstermektedir. Buna karşın demografik özelliklerin çevre yanlısı davranış üzerindeki etkisi daha belirgindir. Elde edilen bulgular, çevresel davranışların cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık göstermediğini, buna karşın, incelenen diğer demografik özelliklere göre anlamlı farklılıklar sergilediğini ortaya koymaktadır. İlginç bir şekilde cinsiyet, çevresel davranış tahmin etmede önemli bir rol oynamamıştır. Bu sonuç literatürle çelişmektedir (Briscoe vd., 2019; Pinho, 2025). Çevre psikolojisindeki en sağlam bulgulardan biri, kadınların erkeklere göre daha yüksek düzeyde çevre yanlısı olduğu iddia edilmektedir (Dzialo, 2017). Ancak bu iddianın Türkiye bağlamında kanıtlanamamış olması, altında yatan nedenler açısından araştırılmayı bekleyen önemli bir açık olarak görülmektedir. Çevresel kaygı ile çevre yanlısı davranışın belirleyicilerinin farklı olması çevresel tutum ve davranışların ilişkisinin zayıf olduğunun bir işaretidir. Bu durum, tutum ve kaygıların belirleyicilerini inceleyerek, çevre yanlısı davranışları anlamaya çalışmanın güvenilir olmadığını ortaya koymaktadır. Kaygı ve davranış arasında inkar edilemeyecek ilişki bulunmasına rağmen, göz ardı edilemeyecek farklılıkların da bulunduğu unutulmamalıdır (Cantillo vd., 2025).

Elde edilen bulgular ayrıntılı olarak ele alınacak olursa, cinsiyet açısından kadınların çevresel sorunlara ilişkin daha yüksek kaygı düzeyine sahip oldukları, ancak bu farklılığın çevre yanlısı davranışlara aynı ölçüde yansımadağı görülmektedir. Bu bulgu, kadınların çevresel riskleri daha yüksek algıladığı ve iklim değişikliğinin

olası sonuçlarına karşı daha duyarlı olduklarını gösteren çok sayıda uluslararası araştırmayla tutarlıdır (Dzialo, 2017; Pinho, 2025). Çevre psikolojisi literatüründe bu durum çoğunlukla kadınların bakım odaklı toplumsal rolleri, daha yüksek empati düzeyleri ve risk algılarının erkeklere kıyasla daha güçlü olmasıyla açıklanmaktadır (Cantillo vd., 2025). Öte yandan, literatürdeki pek çok çalışmanın aksine, bu araştırmada cinsiyet değişkenine göre çevre yanlısı davranış açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Farklı bağlamlarda gerçekleştirilen literatürdeki birçok çalışma kadınların genel olarak uluslararası düzeyde erkeklere göre özel alandaki çevresel davranışlara daha fazla katıldığını göstermektedir (Briscoe vd., 2019; Nagy, 2025). Ancak Türkiye örneğinde bu farklılık gözlenememiştir. Mevcut çalışmanın bulgusuna benzer şekilde 30 ülkeyi kapsayan uluslararası bir çalışmada 29 ülkede kadınların özel alandaki çevresel davranışlara erkeklere göre daha fazla katıldığı bulunurken sadece Türkiye'de erkeklerin kadınlara göre daha çevreci olduğu tespit edilmiştir (Dzialo, 2017).

Literatürde özellikle genç kuşakların çevresel sorunlara karşı daha yüksek kaygı yaşadığı sıklıkla belirtilmesine rağmen (Prayag vd., 2025), bu araştırmada yaş grupları arasında çevresel kaygı bakımından anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bununla birlikte çevre yanlısı davranışlar yaş gruplarına göre farklılaşmıştır. Ortalamalar incelendiğinde yaş ilerledikçe çevresel davranışların arttığı, orta yaşlarda zirveye ulaştığı ileri yaşlarda tekrar düşüşe geçtiğini görülmektedir. Bu durum gençler için maliyetin, yaşlılar için enerji ve hareket kısıtlarının engelleyici unsurundan kaynaklanabilir (Cantillo vd., 2025). Yaş ile çevresel davranış arasında pozitif ilişki olduğunu öne süren çalışmaların yanında (Nagy, 2025), mevcut çalışmadaki sonuca benzer şekilde ters U şeklinde seyri destekleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalar, bireylerin çevreye yönelik tutumlarının ve çevreye duyarlı sürdürülebilir uygulamalara katılımının yaşlandıkça arttığını, orta yaşlarda zirveye ulaştığını ve daha ileri yaşlarda azaldığını göstermektedir (López-Rodríguez vd., 2025; Patel vd., 2017; Wang vd., 2021).

Araştırmanın en tutarlı bulgularından biri eğitim düzeyine ilişkindir. Hem çevresel kaygı hem de çevre yanlısı davranış eğitim düzeyine göre anlamlı biçimde farklılaşmaktadır. Özellikle üniversite mezunlarının daha düşük eğitim düzeyindeki bireylere kıyasla daha yüksek çevresel kaygı ve daha fazla çevre yanlısı davranış sergilemesi, eğitimin çevresel bilgi, farkındalık ve risk algısını artırdığı yönündeki literatürü desteklemektedir (Meyer, 2015; Pinho & Gomes, 2024; Witek & Kuźniar, 2021).

Kentleşme durumu ile çocukluğun geçirildiği yerleşim yerine ilişkin bulgular ise çevresel davranışların yaşam deneyimleriyle ilişkili olabileceğini göstermektedir. Bulgular şehirlerde veya büyük kentsel alanlarda yaşayanların daha yüksek çevre davranışına sahip olduğunu iddia eden araştırmalarla tutarlıdır (Cantillo vd., 2025; Yu, 2014). Özellikle yoğun kentlerde yaşayan ve çocukluğunu büyük şehirlerde geçiren bireylerin çevre yanlısı davranışlarının daha yüksek olması, çevresel altyapının gelişmişliği, geri dönüşüm sistemlerine erişim ve çevre politikalarının görünürlüğü ile ilişkili olabilir. Buna karşılık kırsal kesimde yaşayan ve çocukluğunu

kırsal bölgelerde geçiren bireylerin daha düşük davranış puanlarına sahip olması, altyapı eksiklikleri, geri dönüşüm imkanlarının ve belediye hizmetleri yetersizliğinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir (Dąbrowski vd., 2022; Yu, 2014).

Yaşanılan bölgeye göre hem çevresel kaygı hem de çevresel davranış puanlarının anlamlı farklılık göstermesi, çevreye yönelik tutum ve davranışların yalnızca bireysel özelliklerden değil, ekonomik, sosyal ve kültürel koşullardan da etkilendiğini göstermektedir (Cantillo vd., 2025). Çevresel kaygı ve davranış puanlarının İstanbul, Ege, Batı Marmara ve Batı Anadolu gibi görece gelişmiş ve kentleşme düzeyi yüksek bölgelerde daha yüksek; Kuzeydoğu, Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ise daha düşük olması, literatürde çevresel farkındalık ve çevre yanlısı davranışların eğitim düzeyi, kentleşme, çevresel bilgiye erişim, yerel çevre politikaları ve çevresel altyapı olanaklarıyla ilişkili olduğunu gösteren çalışmalarla uyumludur (Dąbrowski vd., 2022; Yu, 2014).

Gelir düzeyi bakımından çevresel kaygıda anlamlı bir farklılık tespit edilememişken çevre yanlısı davranışta anlamlı farklılıklar görülmektedir. Bulgular genel olarak, gelir düzeyi arttıkça çevresel davranışların arttığını iddia eden literatürle uyumludur (Aral & López-Sintas, 2022; Witek & Kuźniar, 2021). Özellikle düşük gelir grubundaki bireylerin çevre yanlısı davranış düzeylerinin daha düşük olması, çevre yanlısı davranışların belirli ekonomik maliyetler gerektirmesiyle ilişkilendirilmektedir. Bu durumun olası bir başka açıklaması ekonomik zorlukların çevresel kaygıları ve eylemleri gölgede bırakmasından kaynaklı olabilir (Cantillo vd., 2025). Öte yandan en yüksek gelir grubunda davranış puanlarının yeniden düşmesi, gelir ile çevre yanlısı davranış arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığını göstermektedir. Bu sonuç, literatürde sıkça vurgulanan gelir paradoksu ile uyumludur. Artan ekonomik kaynaklar çevreci davranışları kolaylaştırırken, aynı zamanda daha yüksek tüketim düzeyleri çevresel etkileri artırabilmektedir (Pinho & Gomes, 2024).

Çocuk sayısına ilişkin bulgular ise oldukça dikkat çekicidir. Çocuk sayısı çevresel kaygıyı anlamlı biçimde etkilemezken, çevre yanlısı davranışlarda anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Literatür çocuk sahibi olmanın ebeveynlik içgüdülerini harekete geçirerek çevre yanlısı davranışları pozitif yönde etkilediğini ileri sürmesine karşın (Mehta & Chahal, 2024; Nagy, 2025) mevcut araştırmanın bulguları çocuk sayısı arttıkça çevresel davranışın azaldığını göstermektedir. Özellikle beş ve daha fazla çocuğa sahip bireylerin çevresel davranışları diğer gruplara göre daha düşüktür. Bu durum kalabalık ailelerde zaman, ekonomik kaynak ve günlük yaşam öncelikleri nedeniyle çevresel davranışların ikinci plana itilmesiyle açıklanabilir.

Araştırmanın genel bulguları birlikte değerlendirildiğinde, demografik değişkenlerin çevresel kaygı açısından sınırlı düzeyde farklılaştığı, çevre yanlısı davranışlarda ise daha fazla anlamlı farklılıklar oluşturduğu görülmektedir. Bununla birlikte, gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların bulunması, bu değişkenlerin çevre yanlısı davranışın güçlü belirleyicileri olduğu anlamına gelmemektedir. Araştırmanın sonraki aşamasında gerçekleştirilen regresyon analizleri demografik değişkenlerin davranışı açıklama gücünün düşük olduğunu

göstermektedir. Bu bulgu, literatürde sıklıkla dile getirilen demografik değişkenlerin tek başına çevre yanlısı davranışı tahmin etmede sınırlı güce sahip olduğu görüşünü desteklemektedir (Patel vd., 2017; Özkan, 2025). Bu nedenle son yıllarda ilgi daha çok bireysel değerler, kişisel ve sosyal normlar gibi psikolojik, sosyal ve yapısal faktörlere kaymıştır (Cantillo vd., 2025). Araştırmanın bulguları, son yıllarda çevre psikolojisi ve sürdürülebilirlik literatüründe giderek güçlenen yaklaşımı desteklemektedir. Erken dönem araştırmalar çevre yanlısı davranışları büyük ölçüde yaş, cinsiyet, eğitim veya gelir gibi sosyo-demografik özellikler üzerinden açıklamaya çalışırken, güncel çalışmalar bu değişkenlerin açıklayıcılık gücünün oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu sonuç Planlanmış Davranış Teorisi açısından da anlamlıdır. Çünkü demografik özellikler bireyin davranışsal özelliklerini doğrudan belirleyen unsurlar olmaktan ziyade, davranışa ilişkin tutum, öznel norm ve algılanan davranışsal kontrol gibi psikolojik süreçler aracılığıyla dolaylı biçimde etkili olabilir. Benzer biçimde çevresel kaygının davranışı harekete geçiren önemli bir motivasyon kaynağı olduğu kabul edilmekle birlikte, bu etkinin tek başına güçlü olmadığı giderek daha fazla vurgulanmaktadır (Juvan & Dolnicar, 2014; Prayag vd., 2025). Bu araştırmanın bulguları da söz konusu yaklaşımı Türkiye örnekleminde desteklemektedir.

Özetle bu çalışma, Türkiye örnekleminde çevresel kaygı ve çevre yanlısı davranışın demografik belirleyicilerini ulusal düzeyde temsil gücü yüksek bir veri seti üzerinden incelemesi bakımından literatüre önemli katkılar sağlamaktadır. Özellikle çevresel kaygının demografik özelliklerden görece bağımsız bir yapı sergilemesi, buna karşılık çevre yanlısı davranışların demografik değişkenlerle daha ilişkili olmasına karşın bu değişkenlerin davranışları açıklama gücünün oldukça düşük kalması çevre psikolojisi araştırmaları açısından değerli bulgulardır. Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu, çevresel kaygının çevre yanlısı davranış üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olmasına rağmen bu etkinin oldukça zayıf olmasıdır. Başka bir ifadeyle çevresel sorunlar karşısında daha fazla kaygı duyan bireyler çevre yanlısı davranışlara yönelse de bu ilişkinin büyüklüğü oldukça sınırlıdır.

Bu bulgu, çevresel kaygının çevre yanlısı davranışla ilişkili olduğunu gösteren ancak ilişkinin gücünün bağlama göre değişebildiğini ortaya koyan çalışmalarla uyumludur (Gao vd., 2021; Cantillo vd., 2025). Bununla birlikte mevcut çalışmada ilişkinin açıklayıcılık düzeyinin oldukça düşük olması, çevresel kaygının davranış için tek başına yeterli bir belirleyici olmadığını göstermektedir. Planlanmış Davranış Teorisi açısından değerlendirildiğinde, çevresel kaygı bireyin çevresel sorunlara yönelik psikolojik yönelimini yansıtsa da davranışın ortaya çıkması davranışa yönelik tutum, öznel norm ve algılanan davranışsal kontrol gibi faktörlerle birlikte şekillenmektedir (Ajzen, 1991). Dolayısıyla kaygının davranışa dönüşmesi, yalnızca çevresel tehdidin algılanmasına değil, bireyin davranışı gerçekleştirmeye ilişkin değerlendirmelerine ve koşullarına da bağlı olabilir.

Öte yandan, çevresel kaygının her durumda davranışa dönüşmediğini gösteren bulgular da bulunmaktadır. Yüksek düzeyde kaygı bazı bireylerde çevresel sorunlara yönelik eylemi artırabilirken, tehdit ve çaresizlik algısının güçlenmesi davranışsal kaçınmaya da yol açabilmektedir. Bu nedenle çevresel kaygı ile çevre yanlısı davranış

arasındaki ilişkinin doğrusal ve tek yönlü bir mekanizma olarak değerlendirilmesi uygun değildir. Mevcut çalışmada elde edilen düşük açıklayıcılık düzeyi de bu temkinli yaklaşımı desteklemektedir.

Çalışmanın literatüre katkısı, çevresel kaygı ile çevre yanlısı davranış arasındaki ilişkinin yalnızca varlığına değil, bu ilişkinin açıklayıcı gücüne de odaklanmasıdır. Literatürde çevresel kaygının çevre yanlısı davranışla pozitif ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar bulunmasına karşın, ilişkinin farklı örneklemelerde ve farklı davranış türlerinde değişebildiği görülmektedir (Carasso Romano vd., 2025). Türkiye genelini temsil eden geniş bir örneklem üzerinden elde edilen mevcut bulgular, çevresel kaygının davranışla ilişkili olduğunu ancak davranıştaki varyansın yalnızca çok küçük bir bölümünü açıkladığını göstermektedir. Bu sonuç, çevresel kaygının çevre yanlısı davranış açısından anlamlı olmakla birlikte tek başına yeterli bir açıklayıcı olmadığını ortaya koymaktadır.

Araştırmanın bulguları, çevre politikaları ve sürdürülebilirlik uygulamaları açısından önemli çıkarımlar sunmaktadır. Politika yapıcılar açısından bu bulgular dikkatle yorumlanmalıdır. Mevcut bulgular, çevre yanlısı davranışları artırmaya yönelik politikalarda yalnızca belirli demografik grupların hedeflemesi veya yalnızca bireylerin çevresel kaygısını artırmaya odaklanması beklenen etkiyi yaratmayabilir. Demografik değişkenlerin davranış üzerindeki açıklayıcılık düzeyinin düşük olması, çevre yanlısı davranışların geliştirilmesine yönelik politikaların farklı etkenleri de göz önünde bulundurarak daha bütüncül bir yaklaşımla tasarlanması gerektiğini göstermektedir.

Son olarak araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırma kesitsel bir veri setine dayandığından değişkenler arasındaki ilişkiler nedensel olarak yorumlanamaz. Verilerin öz bildirime dayalı olması, sosyal kabul edilebilirlik yanlılığına yol açabilir. Ayrıca çevre yanlısı davranışın geri dönüşüm davranışı üzerinden değerlendirilmiş olması, çevresel davranışların tüm boyutlarını temsil etmemektedir. Gelecek araştırmalarda enerji tasarrufu, sürdürülebilir tüketim, ulaşım tercihleri ve çevresel vatandaşlık davranışlarını kapsayan çok boyutlu davranış göstergelerinin kullanılması elde edilecek bulguların kapsamını ve genellenebilirliğini artıracaktır. Bununla birlikte, kullanılan ikincil veri setinde temel değişkenler tek bir soru ile ölçülmüştür. Tek maddelik ölçümler, büyük ölçekli ulusal ve uluslararası araştırmalarda veri toplama maliyetini ve katılımcı yükünü azaltmak amacıyla yaygın olarak kullanılsa da karmaşık psikolojik ve davranışsal yapıların farklı boyutlarını yeterince yansıtamayabilir. Bu nedenle, değişkenler arasındaki ilişkilerin tahmin edilmesi ve sonuçların yorumlanmasında bu metodolojik sınırlılık da göz önünde bulundurulmalıdır. Çalışma ulusal düzeyde temsili bir örneklem kullanmasına rağmen, bulgular farklı sosyo-ekonomik ve kültürel bağlamlara sahip ülkelere genellenmesi sakıncalı olabilir. Son olarak, araştırmada yalnızca demografik değişkenler ile çevresel kaygının çevre yanlısı davranış üzerindeki etkisi incelenmiş ve bu değişkenlerin açıklama gücünün düşük kaldığı görülmüştür. Bu bulgu çevre yanlısı davranışların açıklanmasında başka değişkenlerin de önemli rol oynadığını göstermektedir. Gelecek araştırmalarda farklı bireysel, psikolojik ve bağlamsal

faktörün yer aldığı entegre modellerin test edilmesi, çevre yanlısı davranışların daha kapsamlı biçimde açıklanmasına katkı sağlayacaktır.

Katkı Oranı ve Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışmanın tüm aşamaları yazar(lar) tarafından tasarlanmış ve eşit oranda katkı sunulmuştur. Makalede, herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Beyanı ve Finansal Destek

Makalede, akademik ve bilimsel etik kurallarına uyulmuştur. Makalede herhangi bir finansal kaynaktan yararlanılmamıştır.

Yazım Sürecinde Üretken Yapay Zekâ ve Yapay Zekâ Destekli Teknolojilerin Kullanımı

Yazar(lar), bu çalışmanın hazırlanması sırasında herhangi bir yapay zekâ aracını kullanmamıştır. Yapay zekâ araçları kullanımı beyanı kapsamında yayın içeriğinin tüm sorumluluğunu üstlenmiştir.

Kaynaklar

- Ágoston, C., Balázs, B., Mónus, F., & Varga, A. (2024). Age differences and profiles in pro-environmental behavior and eco-emotions. *International Journal of Behavioral Development*, 48(2), 132-144. <https://doi.org/10.1177/01650254231222436>
- Amoah, A., & Addoah, T. (2021). Does environmental knowledge drive pro-environmental behaviour in developing countries? Evidence from households in Ghana: A. Amoah, T. Addoah. *Environment, Development and Sustainability*, 23(2), 2719-2738. <https://doi.org/10.1007/s10668-020-00698-x>
- Aral, Ö. H., & López-Sintas, J. (2022). Is pro-environmentalism a privilege? Country development factors as moderators of socio-psychological drivers of pro-environmental behavior. *Environmental Sociology*, 8(2), 211-227. <https://doi.org/10.1080/23251042.2021.2018123>
- Aral, Ö. H., & López-Sintas, J. (2023). Environmental behavior patterns across clusters of European Union countries: Uncovering heterogeneity in the attitude-behavior-context relationship. *Journal of Cleaner Production*, 388, 135936. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.135936>
- Arnold, H. E., Cohen, F. G., & Warner, A. (2009). Youth and environmental action: Perspectives of young environmental leaders on their formative influences. *The Journal of Environmental Education*, 40(3), 27-36. <https://doi.org/10.3200/JOEE.40.3.27-36>
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)
- Brick, C., Nielsen, K. S., Berger, S., Henn, L., Wolske, K. S., Lange, F., ... & Cologna, V. (2024). Current research practices on pro-environmental behavior: A survey of environmental psychologists. *Journal of Environmental Psychology*, 97, 102375. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2024.102375>
- Briscoe, M. D., Givens, J. E., Hazboun, S. O., & Krannich, R. S. (2019). At home, in public, and in between: Gender differences in public, private and transportation pro-environmental behaviors in the US Intermountain West. *Environmental Sociology*, 5(4), 374-392. <https://doi.org/10.1080/23251042.2019.1628333>
- Cantillo, J., Astorino, L., & Tsana, A. (2025). Determinants of pro-environmental attitude and behaviour among European Union (EU) residents: Differences between older and younger generations. *Quality and Quantity*, 59(3), 2623-2659. <https://doi.org/10.1007/s11135-025-02089-8>

- Carasso Romano, G. H., Sippori, R., & Soroker, S. (2025). Examining the relationship between ecological anxiety and pro-environmental behavior: Personal and collective actions. *Frontiers in Psychology*, 16, 1505564. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1505564>
- Dąbrowski, L. S., Środa-Murawska, S., Smoliński, P., & Biegańska, J. (2022). Rural–urban divide: Generation Z and pro-environmental behaviour. *Sustainability*, 14(23), 16111. <https://doi.org/10.3390/su142316111>
- Demirović Bajrami, D., Đervida, R., Radosavac, A., Vuksanović, N., & Matović, S. (2025). What makes tourists go green? A multidimensional exploration of pro-environmental behavior predictors. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 8(8), 3108-3127. <https://doi.org/10.1108/JHTI-09-2024-0972>
- Desrochers, J. E., & Zelenski, J. M. (2023). Why are males not doing these environmental behaviors?: Exploring males' psychological barriers to environmental action. *Current Psychology*, 42(29), 25042-25060. <https://doi.org/10.1007/s12144-022-03587-w>
- Diamantopoulos, A., Schlegelmilch, B. B., Sinkovics, R. R., & Bohlen, G. M. (2003). Can socio-demographics still play a role in profiling green consumers? A review of the evidence and an empirical investigation. *Journal of Business Research*, 56(6), 465-480. [https://doi.org/10.1016/S0148-2963\(01\)00241-7](https://doi.org/10.1016/S0148-2963(01)00241-7)
- Duron-Ramos, M. F., Collado, S., García-Vázquez, F. I., & Bello-Echeverria, M. (2020). The role of urban/rural environments on Mexican children's connection to nature and pro-environmental behavior. *Frontiers in Psychology*, 11, 514. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00514>
- Dzialo, L. (2017). The feminization of environmental responsibility: A quantitative, cross-national analysis. *Environmental Sociology*, 3(4), 427-437. <https://doi.org/10.1080/23251042.2017.1327924>
- Fabio, R. A., Croce, A., & Calabrese, C. (2025). Bridging the Green Attitude–Behavior Gap. *Journal of Sustainability Research*, 7(3), e250059. <https://doi.org/10.20900/jsr20250059>
- Gao, J., Zhao, J., Wang, J., & Wang, J. (2021). The influence mechanism of environmental anxiety on pro-environmental behaviour: The role of self-discrepancy. *International Journal of Consumer Studies*, 45(1), 54-64. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12604>
- Gifford, R., & Nilsson, A. (2014). *Personal and social factors that influence pro-environmental concern and behaviour*. *International Journal of Psychology*, 49(3), 141-157. <https://doi.org/10.1002/ijop.12034>
- Gray, S. G., Raimi, K. T., Wilson, R., & Árvai, J. (2019). Will Millennials save the world? The effect of age and generational differences on environmental concern. *Journal of Environmental Management*, 242, 394-402. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2019.04.071>
- Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J. and Anderson, R.E. (2010) *Multivariate Data Analysis*. (7th Edition), Pearson, New York.
- Joshi, Y., & Rahman, Z. (2019). Consumers' sustainable purchase behaviour: Modeling the impact of psychological factors. *Ecological Economics*, 159, 235-243. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2019.01.025>
- Juma-Michilena, I. J., Ruiz-Molina, M. E., Gil-Saura, I., & Belda-Miquel, S. (2024). Pro-environmental behaviours of generation Z: A cross-cultural approach. *International Review on Public and Nonprofit Marketing*, 21(3), 1-29. <https://doi.org/10.1007/s12208-024-00395-9>
- Juvan, E., & Dolnicar, S. (2014). The attitude–behaviour gap in sustainable tourism. *Annals of Tourism Research*, 48, 76-95. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2014.05.012>
- Kim, Y., & Choi, S. M. (2005). Antecedents of green purchase behavior: An examination of collectivism, environmental concern, and PCE. *Advances in Consumer Research*, 32, 592-599.
- Kollmuss, A., & Agyeman, J. (2002). Mind the gap: why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior?. *Environmental Education Research*, 8(3), 239-260. <https://doi.org/10.1080/13504620220145401>
- Kwon, J., & Ahn, J. (2021). Socio-demographic characteristics and green consumption behavior in developing countries: the case of Malaysia. *Social Responsibility Journal*, 17(8), 1213-1231. <https://doi.org/10.1108/SRJ-02-2020-0071>

- Legault, L., Bird, S., & Heintzelman, M. D. (2024). Pro-environmental, prosocial, pro-self, or does it depend? A more nuanced understanding of the motivations underlying residential solar panel adoption. *Energy Research & Social Science*, 111, 103481. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2024.103481>
- López-Bonilla, J. M., del Carmen Reyes-Rodriguez, M., & López-Bonilla, L. M. (2020). Interactions and relationships between personal factors in pro-environmental golf tourist behaviour: A gender analysis. *Sustainability*, 12(1), 332. <https://doi.org/10.3390/su12010332>
- López-Mosquera, N., Lera-López, F., & Sánchez, M. (2015). Key factors to explain recycling, car use and environmentally responsible purchase behaviors: A comparative perspective. *Resources, Conservation and Recycling*, 99, 29-39. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2015.03.007>
- López-Rodríguez, M. D., Lozano-Díaz, A., Rodríguez-Puertas, R., & Fernández-Prados, J. S. (2025). Generational Climate Engagement in Liquid Modernity: Eco-Anxiety, Environmental Activism and Pro-Environmental Behavior Among Older Adults in Spain. *Societies*, 15(10), 266. <https://doi.org/10.3390/soc15100266>
- Mannoni, E. (2025). "I'm worried, but": Unpacking the gap between environmental concern and pro-environmental behavior. *Swiss Political Science Review*, 31(4), 644-665. <https://doi.org/10.1111/spsr.12660>
- Mehta, P., & Chahal, H. S. (2024). Exploring the profile of green consumers: Role of demographics and factors influencing green purchase behavior. *Business and Society Review*, 129(2), 225-257. <https://doi.org/10.1111/basr.12357>
- Meyer, A. G. (2015). Does education increase pro-environmental behavior? Evidence from Europe. *Ecological Economics*, 116:108–121. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2015.04.018>
- Mostafa, M. M. (2007). Gender differences in Egyptian consumers' green purchase behaviour: the effects of environmental knowledge, concern and attitude. *International Journal of Consumer Studies*, 31(3), 220-229. <https://doi.org/10.1111/j.1470-6431.2006.00523.x>
- Naderi, I., & Van Steenburg, E. (2018). Me first, then the environment: Young Millennials as green consumers. *Young Consumers*, 19(3), 280-295. <https://doi.org/10.1108/YC-08-2017-00722>
- Nagy, S. (2025). The impact of socio-demographic variables on pro-environmental behaviour. *Periodica Polytechnica Social and Management Sciences*, 33(2), 132-143. <https://doi.org/10.3311/PPso.23128>
- Nişancı, Z., Kılavuz, M. T., Aysan, M. F., Ovayurt, M. E. T., Yüce, B., Aydın, A. B., Kavdır, A. Y., Alboğa, M. H., Akbulut, Y., Atik, E., ve Aydın, R. N. (2025). Türkiye genel sosyal saha araştırması (TGSS) 2024: Dataset. <https://doi.org/10.5281/zenodo.18721350>
- Nişancı, Z., Kılavuz, M. T., ve Yüce, B. (2025). Giriş: TGSS 2024 Araştırması. İçinde: Z. Nişancı ve M. T. Kılavuz (Eds.), *Türkiye'nin Toplumsal Haritası - TGSS 2024*. İSAR Yayınları.
- Pong, V., & Tam, K. P. (2023). Relationship between global identity and pro-environmental behavior and environmental concern: A systematic review. *Frontiers in Psychology*, 14, 1033564. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1033564>
- Özkan, Ö. (2025). Determinants of Pro-Environmental Behaviours in Türkiye: The Role of Environmental Knowledge, Climate Change Scepticism, and Socio-Demographic Factors. *Fiscaeconomia*, 9(2), 1128-1146. <https://doi.org/10.25295/fsecon.1539905>
- Patel, J., Modi, A., & Paul, J. (2017). Pro-environmental behavior and socio-demographic factors in an emerging market. *Asian Journal of Business Ethics*, 6(2), 189-214. <https://doi.org/10.1007/s13520-016-0071-5>
- Pihkala, P. (2020). Anxiety and the ecological crisis: An analysis of eco-anxiety and climate anxiety. *Sustainability*, 12(19), 7836. <https://doi.org/10.3390/su12197836>
- Pinho, M. (2025). Climate change anxiety and pro-environmental behaviours: disentangling gender disparities. *Frontiers in Sociology*, 10, 1589501. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2025.1589501>
- Pinho, M., & Gomes, S. (2024). Environmental sustainability from a generational lens—A study comparing generation X, Y, and Z ecological commitment. *Business and Society Review*, 129(3), 349-372. <https://doi.org/10.1111/basr.12364>

- Prayag, G., Aquino, R. S., Hall, C. M., Chen, N., & Fieger, P. (2025). Is Gen Z really that different? Environmental attitudes, travel behaviours and sustainability practices of international tourists to Canterbury, New Zealand. *Journal of Sustainable Tourism*, 33(6), 1016-1037. <https://doi.org/10.1080/09669582.2022.2131795>
- Rodríguez-Barreiro, L. M., Fernández-Manzanal, R., Serra, L. M., Carrasquer, J., Murillo, M. B., Morales, M. J., ... & del Valle, J. (2013). Approach to a causal model between attitudes and environmental behaviour. A graduate case study. *Journal of Cleaner Production*, 48, 116-125. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2012.09.029>
- Nichols, B. S., & Holt, J. W. (2023). A comparison of sustainability attitudes and intentions across generations and gender: a perspective from US consumers. *Cuadernos de Gestión*, 23(1), 51-62. <https://doi.org/10.5295/cdg.211647bs>
- Schulz, P., Nicolai, S., Tomczyk, S., Schmidt, S., Franikowski, P., & Stoll-Kleemann, S. (2024). Gender and Socioeconomic Influences on Ten Pro-Environmental Behavior Intentions: A German Comparative Study. *Sustainability*, 16(7), 2816. <https://doi.org/10.3390/su16072816>
- Smith, M. A., & Kingston, S. (2021). Demographic, attitudinal, and social factors that predict pro-environmental behavior. *Sustainability and Climate Change*, 14(1), 47-54. <https://doi.org/10.1089/scc.2020.0063>
- Stern, P. (2000). Toward a coherent theory of environmentally significant behavior. *Journal of Social Issues*, 56(3), 407-424.
- Wang, Y., Hao, F., & Liu, Y. (2021). Pro-environmental behavior in an aging world: Evidence from 31 countries. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(4), 1748. <https://doi.org/10.3390/ijerph18041748>
- Wiernik, B. M., Dilchert, S., & Ones, D. S. (2016). Age and employee green behaviors: A meta-analysis. *Frontiers in Psychology*, 7, 194. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.00194>
- Witek, L., & Kuźniar, W. (2021). Green purchase behavior: The effectiveness of sociodemographic variables for explaining green purchases in emerging market. *Sustainability (2071-1050)*, 13(1), 209. <https://doi.org/10.3390/su13010209>
- Yang, P. Q., & Wilson, M. L. (2023). Explaining personal and public pro-environmental behaviors. *Sci*, 5(1), 6. <https://doi.org/10.3390/sci5010006>
- Yu, X. (2014). Is environment 'a city thing' in China? Rural-urban differences in environmental attitudes. *Journal of Environmental Psychology*, 38, 39-48. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2013.12.009>